

Dr. Borbáth Károly kolozsvári egyetemi tanár emlékezete

A XX. század közepén jelentkezõ erdélyi magyar fiatal történészmozgalom vezető személyisége dr. Borbáth Károly (1931–1980) egyetemi tanár volt. A kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen sokan úgy tekintettek rá, mint Kelemen Lajosnak az erdélyi magyar történészek doyenjének lehetséges utódjára. A fiatal egyetemi tanár sorsa azonban másként alakult. A tragikusan elhunyt történettudós születésének 75. évfordulóján idézzük fel emlékét.

Borbáth Károly egyetemi lektorként 1958-ban érkezett a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemre, ahol az elsősévesek évfolyamfelelős tanárának nevezték ki. A történelem karon akkor még senki sem gondolta, hogy ez az évfolyam a nagypolitika által megszüntetésre ítélt Bolyai egyetem utolsó magyar történész évfolyama lesz, és hogy ennek a tehetséges történésznek a tudományos pályáját a hatalom folyamatosan gátolni fogja, életét pedig fokozatosan az értelmiségi peremlét felé fogja szorítani.

A táj, ahonnan Borbáth Károly indult, a hegyek által övezett *Vargyas*, *Erdővidék* jellegzetes székely történelmi terület. Neves emlékei a Kustaly vára és a hegyestői Attila vár a XI–XIII. századi Magyar Királyság keleti határvonalát őrizték. Műemléke a Vargyasi Dániel-kastély gazdag reneszánsz, barokk és klasszicista építészeti megoldásairól híres. Népművészei közül a XVI. század közepétől a Sütő család a neves bútorfestő asztalosok élnek és alkotnak itt.

Borbáth Károly a középiskolát a székelykeresztúri Orbán Balázs nevét és szellemiségét hordozó gimnáziumban végezte. A gimnázium tanárai már korán felfedezték szenvedélyes történelmi érdeklődését, rendkívüli szellemi képességeit. Az egykori unitárius gimnázium gazdag régészeti, történelmi és néprajzi gyűjteménye, majd az abból alakult múzeum volt a fiatal diák első tudományos műhelye.

Az igazi megmérettetés éveit ezután következtek: a székely diák történelemszakos tanári diplomáját a román Babeş Egyetemen szerezte 1954-ben, amit négyéves leningrádi tanulmányút követett.

A kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen alapkursusának Oroszország középkori történetének előadásain gyakran foglalkozott-Erdély múltjával, diákjainak figyelmét tudatosan a helytörténet kérdéseire irányította. A reábizott évfolyamért a szó legszorosabb értelmében felelősnek érezte magát, a Bolyai egyetem elvétele után, a döcögősen menő román nyelvű vizsgákat diákjaival izgulta végig. Évfolyamát rendszeresen történelmi kirándulásokra vitte, ami miatt a román rektor „szeparatizmussal” vádolta és figyelmeztetésben részesítette.

Tanítványait kihelyezésük után munkahelyeiken – akár a legtávolibb falvakban is – felkereste, sorsukat évtizedeken keresztül figyelemmel kísérte.

Tudományos kutatásainak középpontjában elsősorban a székelység történelmi kérdései álltak. *Társadalmi mozgalmak a Székelyföldön 1562 után* című nagyívű tanulmányában Erdély és a székelység XVI. századi sorsát elemezte. Kiemelte Báthory István fejedelem reápolitikájának helyességét, amelynek központjában az egyensúlypolitika állt: „Erdély... a föld kerekességének két leghatalmasabb uralkodója közé, mintegy csúklóba lévő helyezésre – idézi Báthoryt – s minthogy emberi erőben és segítségben teljesen meg lévő fogyatkozva, azt másként megtartani és kormányozni nem lehet, csak mindkét császárnak kezét megnyerve”.

Jelentős mennyiségű népmonda- és legendaanyagot gyűjtött, amelynek egy részét a *Székelykeresztúri Múzeum Emlékkönyvében* (1974) közölte. A székely mondáknak elsősorban a történelmi valóságmagvát kutatta, ahol arra lehetősége nyílt a mondákat összevetette a levéltárak anyagával. Kisebb-nagyobb tanulmányait, cikkeit a kolozsvári *Korunk*, a sepsiszentgyörgyi *Megyei Tükör* és a bukaresti *Művelődés* közölte.

Évtizedekig dolgozott és hatalmas levéltári anyag felhasználásával írta meg két nagy munkáját a *székelyudvarhelyi Székely-támadás vár* és *Vargyas község monográfiáját*. A diktatúra éveiben ezek a példaértékű munkák azonban sajnos kéziratban maradtak, megjelentetésük az erdélyi magyar tudományosság nagy nyeresége lenne.

Erdély történelmének kutatása számára az országjárást is jelentette. Példaképe – Kelemen Lajos – nyomában kerékpárral, gyalog bejárta Erdély településeit, felkereste romlásnak indult várait, udvarházait, templomait, temetőit stb. Az évtizedek során rendkívüli emlékezőtehet-

sege segítségével hatalmas tudásanyagot gyűjtött. Erdély műemlékeiről bármikor rögtönzött előadást tudott tartani, és ilyenkor ugyanolyan szenvedéllyel magyarázott, mint az egyetemi kategrán. Kutatóútjairól köztudott, hogy leningrádi egyetemi éve alatt nem csak ledoktorált, hanem kerékpárral felkereste ész nyelvokonainkat is.

A nagy tudású, népszerű magyar egyetemi tanárt az egyre nacionalistábbá váló egyetemi vezetés nem nézte jó szemmel, különösen azt kifogásolták, hogy időnként elbeszélgetett a magyar diákokkal. 1968-ban aztán eltávolították Kolozsvárról, a *negyenyedi Bethlen-könyvtár* igazgatója lett. Borbáth Károly azonban az ősnymtatványok, görög-római klasszikusok, magyar irodalmi és történelmi alkotások között megtalálta a helyét, de a belügyi szervek állandó megfigyelése zavarta. Ennek ellenére a könyvtár látogatóit – köztük a Magyarországról jötteket is – szívesen fogadta, magyarázatai most is tárgyszerűek, tudományosan megalapozottak voltak. *Barabás Miklós Bethlen Gábor fejedelemről* készült, a könyvtár falán függő festményének eltávolítása miatt azonban tiltakozott. 1977-ben a hatalom újabb ellenséges lépésre szánta el magát: Borbáth Károlyt *Torockóra* az ottani általános iskolába helyezték. A nehezen megközelíthető faluba való száműzés a történettudós, egykori egyetemi tanár számára az értelmiségi peremlétebe kerülést jelentette.

Borbáth Károlyt életében számos sérelem érte. Emberi magatartására jellemző, hogy ezért soha senkinek nem panaszkodott, senkinek nem vetett semmit a szemére. Borbáth Károlyt sokan tisztelték és szerették, de nem szerette mindenki és ő sem szeretett mindenkit, főleg a hatalommal visszaélő tisztségviselőket nem. Személye körül már életében is legendák keringtek – e sorok írója is meggyőződött az egyik legenda valóságtartalmáról – arról, hogy Borbáth tanár úr az intézményekben gyakran nagyobbat köszönt az egyszerű portásoknak, mint a dőlyfős igazgatóknak.

Borbáth Károlyt sorsa, rövid élete talán egyetlen szerencséjével ajándékozta meg: azzal, hogy földi pályáját 1980. április 20-án Vargyason szülőfalujában fejezte be. 1992-től a vargyasi Általános Iskola Borbáth Károly nevét viseli, születésének évfordulóján szülőházát emléktáblával jelölték meg.

Sebestyén Kálmán

Vargyasi ház (Halász Péter felvétele)